

Šindelář, Bedřich

[Calic, Edouard. *Ohne Maske : Hitler, Breiting Geheimgespräche 1931*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1972, vol. 20-21, iss. C18-19, pp. 243-245

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102068>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

pruskou (str. 25), politická skupina kolem lady Astorové bývá označována jako clivedenská, na str. jak 255 tak 267 se však o ní píše jako o clevelandské.

Césarova práce je zpracována na základě literatury, jak sovětské, tak západoevropské i naší, která je však zastoupena jen dvěma tituly. Kromě vzpomenutých již předností je sympatická tím, že dokázala, že i v našich podmínkách, bez možnosti studia pramenů, je možné zpracovat problém obecných dějin, bez omezení vlivu a stykologického. Na druhé straně však se domníváme, že v těch pasážích, kde se politika britského impéria dotýkala našich dějin bezprostředněji, mohl autor na ni upozornit výrazněji. Už také proto, že vydání v češtině předpokládá českého čtenáře. V tom smyslu se nám také nezdá ve většině případů funkční citování pasáží z použité literatury v originále. Nejen s ohledem na českého čtenáře, který nemusí znát jazyk předlohy, ale především k dosud platnému požadavku, aby se v originále citovaly v českých pracích jen ty pasáže, jejichž originální jazyková přesnost je důležitá pro pochopení zdůrazňovaného jevu.

Máme-li shrnout hodnocení Césarovy práce, musíme znova opakovat její ocenění jako vítaného přínosu do naší stále ne příliš početné literatury o problematice obecných dějin vůbec a otázek britského impéria zvláště. César podává podrobný obraz vývoje Velké Británie a přináší řadu pozoruhodných postřehů. Kladem je nepochybně také to, že neupadl ani do velmocenské povýšenosti, tak běžné v předlohách, jichž užíval, ani malosti, již se ve styku s problematikou velkého impéria nemusí vyhnout příslušník malého státu, ale že podává vývoj impéria v jeho slabých i silných stránkách.

B. Čerešňák

Edouard Calic, *Ohne Maske. Hitler-Breiting Geheimgespräche 1931*. Frankfurt am Main, Societäts-Verlag 1968, str. 233.

Francouzský publicista a historik Calic, bývalý vězeň sachsenhausenského koncentračního tábora, specialista na dějiny německého fašismu a generální sekretář známého Evropského výboru k vědeckému prozkoumání příčin a následků II. světové války, vyvolal již svou předchozí knihou „Himmler et son Empire“ (Paris 1966) zasloužený zájem. V roce 1969 byl též jedním z hlavních organizátorů mezinárodního sympózia v Lucemburku, věnovaného objasnění známého požáru říšského sněmu v Berlíně v roce 1933.

Nynější nová autorova publikace významně obohacuje pramennou bázi historie nacionálního socialismu. Calic totiž uveřejňuje plný text dvou rozsáhlých rozhovorů, které Hitler v květnu a v červnu 1931 povolil Richardu Breitingovi, šéfredaktorovi saského konzervativního listu Leipziger Neueste Nachrichten v naději, že v nadcházejícím boji o moc by snad mohl získat podporu onoho listu, a zejména pak u vedoucích činitelů z Deutschnationale Volkspartei, jakým byl kupříkladu průmyslový magnát Alfréd Hugenberg a jiní. Rozhovor doporučil Hitlerův tiskový vedoucí dr. Otto Dietrich, jehož Breiting ve svém listě v letech 1928–1930 zaměstnával jako dopisovatele.

Stenografický záznam obou rozhovorů s Hitlerem je otřesná četba. Totiž řada otázek, jež Führer před tím v politickém programu NSDAP a obzvláště ve své knize *Mein Kampf* pouze mlhavě naznačil, ve zmíněných rozhovorech s Breitingem neuvěřitelně otevřeně konkretizoval. Hitlerův bezpříkladný cynismus, jeho politický darwinismus, projevený při oné příležitosti, zdrtily Breitinga do té míry, že po jejich absolvování své ženě řekl: „Dostane-li se Hitler k moci, tak nás všechny zabije“ (str. 119). Není bez zajímavosti, že Breiting byl k oběma rozhovorům připuštěn pod podmínkou, že jejich obsah neuvěřitelně. Navzdory tomu Breiting varoval Hugenberga a jiné buržoazní konzervativce před další spoluprací s Hitlerem. Vždyť Breiting od Hitlera na vlastní uši vyslechl varování: „My budeme poroučet a vy budete poslouchat. Naprosto nestrpím žádný odpor... Rekněte jenom německému měšťáctvu, že s ním budu hotov dříve než s marxismem“ (str. 42). Breitingova výstřaha však tehdy byla marná. Mezi varovanými byl i jeho přítel Karl Goerdeler, který se však tehdy Breitingovi vysmál, a teprve po letech uvěřil jeho varování a skončil pak na popravišti jako jeden z organizátorů známého puče proti Hitlerovi z roku 1944.

Protože Breiting špatně plnil naději, jež Hitler v něho při rozhovoru vkládal, snažil se již v lednu 1933 získat od něho příslušný záznam, o jehož věrném a dokonalém zachycení nemohlo být pochyb, ježto Breiting měl několikaletou úspěšnou praxi steno-

grafa v Reichstagu. Text se gestapu nepodařilo zajistit a Breiting byl kvůli tomu šikanován až do své smrti v roce 1937. Po náležitém znaleckém ověření autentičnosti tohoto stenografického záznamu překročil pak Calic k jeho vydání, edici opatřil potřebnými poznámkami a obsáhlým a zasvěcených doslovem. Předmluvu napsal známý západoněmecký historik Golo Mann, žijící nyní ve Švýcarsku.

Calicova kniha tvoří výrazný protějšek a doplněk ke známým rozhovorům Hermannu Rauschninga s Hitlerem a je cennější o to, že 18 až 19 měsíců před skutečným uchvácením moci přináší Hitlerovy záměry do budoucna. Čtenáři místy musí až tuhnout krev v žilách, s jakou drzou samozřejmostí tu Hitler hovoří o svých tricích a prostředcích, s jejichž pomocí chce ve veřejnosti vyvolat iluzi o legálním převzetí moci v Německu, jak tuto starou kulturní zemi spoutá barbarsky surovou a nelibostnou diktaturou a jak po nadcházejícím zničení Sovětského svazu svou moc rozšíří na celou Evropu, která jednotlivé státy, od Skandinávie po Středomoří a od Francie až po Balkán, se stanou pouhými figurkami na šachovnici führerovy libovůle, jak budou z mapy Evropy mizet jednotlivé státy a jak rozpoutá nově, velké stěhování národů na Východ atp. Hitler přitom v červnovém rozhovoru 1931 rezolutně prohlásil, že požaduje „návrát Rakouska do Říše“ a vzápětí také připojení Sudet a nemá obavu, že by kvůli tomu vznikly v Evropě nějaké vážnější překážky, jež by mu v tom mohly zabránit (str. 88). O naší zemi řekl, že „Československo je shnilá hruška“ (str. 81), která musí později jako stát z mapy Evropy zmizet. K této problematice tam čteme: „Krátce řečeno, Rakousko, Švýcarsko, Belgie, Jugoslávie a Československo musejí jako státní útvary zmizet, Polsko a Rumunsko musejí změnit svůj status,“ ježto prý obě poslední jmenované země jsou „biologickým rezervárem židovstva“ (str. 89–90). Sovětský svaz a marxismus je prý třeba z kořene vyvrátit, neboť – jak řekl Hitler – „uděláme-li s marxismem kompromis, pak mně po třiceti letech znova obživne“ (str. 42). Předpověděl při té příležitosti dokonce i nadcházející požár říšského sněmu, a to těmito slovy: „Čím dříve tahle žvanárna (= Reichstag) shoří, tím spíše německý lid bude zbaven cizích vlivů“ (str. 69).

Konzervativní Breiting byl po svých dvou rozhovorech z Hitlerem zcela vyléčen ze svých dřívějších iluzí o hitlerovském fašismu, a proto si do svého stenogramu poznamenal: „Ochraň nás bůh před tímhletem ‚budovatelem‘ a ‚osvoboditelem‘!“... Když naši důstojníci, průmyslníci a intelektuálové jednoho dne tento program skutečně schválili, pak se řítíme do katastrofy“ (str. 115–116). Jeho výstraha však byla marná.

Četba Calicovy edice musí každého soudnějšího čtenáře vyléčit z laciného přezírání a podceňování Hitlerových intelektuálních schopností, jehož mnozí líčili jako pomatence a politického debila, jednajícího prý podle neuvážených, okamžitých nápadů atp. Hitler se nám naopak jeví jako chladný a krutý vypočítavec, znající dobře slabiny svých soupeřů a jenž si své příští úspěchy dovede leckde jakoby na logaritmickém pravítku střizlivě vykalkulovat. Německo tedy v roce 1933 nepadlo do spárů jen vulgárnímu improvizátorovi a hysterickému, konfúznímu ctižádostivci, nýbrž zároveň také rafinovanému a chladnokrevně si počínajícímu kalkulátorovi, který se dokázal prodat k moci pomocí ďábelsky nastražených intrik, provokací a výhrůžek a zároveň též přispěním vhodně zvolených – byť i jen přechodných – spojenců. A počínal si přitom se zrůcností zkušeného kriminálního, dokonale obezráněného s mechanismy polosvěta a zločineckého podsvětí, jež pak vynalézávě dokázal aplikovat na politickou praxi a povýšil ji dokonce na „státní rezonu“. Kritickému čtenáři musí nyní připadat dvojnásobně divným, že po Hitlerově nástupu k moci mohlo existovat tolik předních evropských politiků, kteří nebrali vůbec vážně varování vyslovená v Mein Kampf a neprozřetelně s ním uzavírali dohody a pakty v naivním přesvědčení, že budou moci führerovy ambice převést na jinou výhýbku a bezprostřední ohrožení fašismem přenesou pak na bedra jiných národů a stáří.

Teprve pod dojmem údesných obětí z II. světové války si v plné šíři dovedeme uvědomit, že to nebylo prázdné chvástání, když Hitler při narážce na známý Bismarckův výrok o cílech politiky řekl: „Politika již není uměním dosáhnout možného, nýbrž stala se uměním dosíci nemožného“ (str. 151), a dosáhnout této zdánlivě absurdnosti se Hitlerovi dočasně – na dobu dvanácti let – vskutku podařilo, i když je to pro slušné lidi dosti zahanbující poznatek.

Na stránkách 227–232 uvedl autor cenný soupis hlavních pramenů a literatury, který každý odborník s povděkem uvítá. I když některé Calicovy vývody v poznámkách a v doslovu mohou u řady levě orientovaných čtenářů narazit na nesouhlas nebo

vyvolat diskusi – to se týká hlavně příliš shovívavého stanoviska autora k politickým postojům některých představitelů německé buržoazie – tu přece jen nelze mít pochyb o tom, že tato edice má zásadní význam pro poznání minulosti hitlerovského hnutí a že přinese další přesvědčivé argumenty stoupencům dnešních antifašistických snah.

B. Sindelář

Petr Horák, *Studie z dějin pozitivismu*, Praha 1971, str. 224.

Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV v Praze vydal kandidátskou práci Petra Horáka „Studie z dějin historického pozitivismu“, která se hlásí svou metodou i hojnými odkazy k tomu směru marxistické analýzy historického myšlení, který u nás reprezentuje J. Kudrna, v Sovětském svazu I. S. Kon a jiní, podobně orientovaní badatelé. „Cílem této práce má být postižení vnitřního pohybu buržoazního historického myšlení (2. pol. 19. století – JV), a to ve vzájemném vztahu západoevropského, resp. francouzského pozitivismu a německého historismu“ (str. 112). To je velmi obecně a náročně postavený problém, vyžadující dokonalé znalosti historiografie, filosofie i sociologie, i smyslu pro teoretické zobecnění. Horákoví nejde o příručku z dějin historiografie, ale jen o řešení teoretického problému – jak se vyvíjela teorie dějin a historická metodologie, a to ve dvojitým smyslu: jednak jako vnitřní pohyb historického myšlení, jednak jako třídně podmíněná reflexe historické a společenské skutečnosti. Pokouší se sledovat pohyb historického myšlení jako ideologie a jako úsilí o vědecké postižení historické skutečnosti. Z tohoto hlediska pořídil Horák i výběr autorů, na jejichž díle svůj problém sledoval. Nejsou v něm všichni velikáni historiografie 19. století (chybí např. Guizot, Michelet, německá historická škola, Ranke, Burckardt), ale ti historikové a sociologové, kteří jsou pro teoretickou problematiku dějin nejpodněnější. Úvodní kapitola je věnována A. Thierrymu, kterého autor zvolil jako typického představitele liberálně-romantického myšlení, také z toho důvodu, aby mohl ukázat, jak se od tohoto myšlení pozitivismus odlišuje. Pak následuje kapitola o A. Comtovi a H. Bucleovi, jako otčích pozitivismu (Horák zde velmi výstižně charakterizoval rozdílnost jejich ideologického stanoviska jako kritika společnosti a program u Comta a jako sanktifikace současnosti u Buclea). V kapitole Dějiny jako pochopení je rozebírán J. G. Droysen, následuje kapitola o teorii dějin Karla Lamprechta, kapitola Theorie kolektivních představ (Durkheim) a Kritické filosofie dějin (Dilthey). Horák tedy nevyšel z pojmů a obecných myšlenkových tendencí, ilustrovaných na osobnostech, ale přímo z osobností, z rozboru jejichž díla mají obecně linie vyniknout. Byl si ovšem vědom, že při této formě práce přece jen musí vývojové linie poněkud ustoupit a že je třeba se k nim znovu vrátit v poměrně obsáhlém závěru.

Horák považuje právem francouzsko-anglický pozitivismus (k němuž inklinovaly již určité rysy francouzské liberálně-romantické školy) a německý historismus za nejdůležitější tendence buržoazního historického myšlení. Podařilo se mu vystihnout jak rozdíly těchto proudů, tak zejména jejich společné rysy a jejich jisté spojení, zejména v Diltheyově kritické filosofii dějin. Ukázal také výstižně, jak se teorie historie vyvíjela od snahy postihnout objektivitu historických zákonů nebo konkrétnost a neopakovatelnost historického faktu k epistemologii, kde se kladou otázky dějin jako integrální součásti lidské existence, ovšem pouze v rovině myšlení, nikoli v rovině praxe, jak chápe dějiny marxismus. „Pozitivismus“ nabývá u Horáka zcela nového významu: nezjednodušuje tento směr myšlení na pouhou „faktografii“, ale ukazuje jeho teoretickou bohatost a vnitřní rozrůzněnost. Podařilo se mu ukázat, jak tento vývoj a vnitřní pohyb teoretických představ o historické práci a o dějích odpovídal ve 2. polovině 19. stol. vývoji kapitalistické společnosti a postavení, zájmům a náladám buržoazie v jednotlivých etapách a jednotlivých zemích. Nejzdařilejší je podle mého názoru tato „sociologie historického myšlení“ provedená na Karlu Lamprechtovi.

Nemůžeme zde reprodukovat všechny Horákovy analýzy. V každém případě je však četba této práce užitečná a nutná pro každého zájemce o teorii historie. Znovu opakujeme, že teoretický aspekt zde převládá nad aspektem historiografickým, a že je zde na díle významných historiků a sociologů demonstrována skutečná teorie dějin a historického poznání, jako řešení zcela reálných problémů, které musíme poznat, máme-li pochopit význam historického materialismu. Některé teoretické aspekty, ze-